

Megjegyzések Zsidai József dolgozata ürügyén

Herman Ákos

Az UNESCO 1994. évi közkönyvtári kiáltványa abból indul ki, hogy a társadalom és az egyén szabadsága, jóléte és fejlődése alapvető emberi jog. Csak a jól informált állampolgárok képesek demokratikus jogaik gyakorlására és aktív társadalmi szerepvállalásra. A demokrácia fejlődése és az abban való konstruktív részvétel feltétele a kielégítő oktatás és a tudáshoz, a gondolatokhoz, a kultúrához és az információhoz való szabad és korlátozásmentes hozzáférés. A közkönyvtár az a hely, ahol az állampolgárok hozzáférhetnek az információhoz.

Magyarországon a társadalom és a gazdaság egészére kiterjedő óriási átalakulás zajlik, melynek, reményeink szerint, egy korszerű gazdaság és demokratikus rend lesz az eredménye. *Zsidai József Javaslat*-a megítélésem szerint arra szolgál, hogy elemezze, mennyiben felel meg a megváltozott helyzetnek a magyar könyvtári szerkezet. Ezt a célkitűzését elfogadom. Elemzésében két kiinduló axiómát állít fel, egyrészt, hogy (1) az elmúlt évtizedek könyvtári rendszerét a hálózati szempont uralta és mára ez elavult, másrészt pedig azt, hogy (2) az információellátást két szinten, az egyetemi könyvtárak és a helyi közművelődési könyvtárak szintjén kell és lehet megoldani. Az axiómák kapcsán azonban kételyeim vannak.

(1) A tudomány és a gazdaság gyors fejlődése világszerte azt az ellentmondásos helyzetet eredményezte, hogy a könyvtárak költségvetése nem tud lépést tartani a kiadványcímek megnövekedett száma miatti növekvő költségekkel. Ebben a helyzetben az igények kielégítése érdekében fokozott szükség van a könyvtárak közötti együttműködésre. Az együttműködés sokféleképpen képzelhető el, az egyik lehetséges modell a *Zsidai József* tanulmányában kritizált és elvetett hierarchikus hálózati modell. Ugyanakkor Magyarország abban a kedvező helyzetben van, hogy *Vámos Tibor* akadémikus a számítástechnika kialakulásának és gyors fejlődésének elvi alapján, mintegy tizenöt évvel ezelőtt itt fejtette ki, hogy a hierarchikus modell helyére a jövő társadalmában az önkéntességen alapuló kooperatív modell lép. Az informatika rendkívül gyors térhódítása, a hazai könyvtárak technikai fejlődése megérlelte a decentralizált és a korábbi hálózati rendszertől elvileg is eltérő, az olvasók, a felhasználók érdekeit képviselő együttműködés lehetőségét, sőt ez az együttműködés a közös érdekek alapján kialakulóban van. Az együttműködés pozitív példái közül néhányat megemlítek: Magyar Periodika Kör,

MACS, azaz a Magyarországi Aleph Csoport, OSZKÁR, azaz az Osztott katalogizálási rendszer.

A hazai könyvtári közösség tudatosan törekszik arra, hogy a modern technika lehetőségeit kihasználva, saját állománya mellett a többi könyvtár gyűjteményére is támaszkodva szolgálja ki az információra vágyókat. A szűkülő költségvetési források mellett ez a megoldás terjedőben van mind belföldön, mind külföldön. Az együttműködő hálózat előtérbe került. Még inkább érvényes ez a globális számítógéphálózatra épülő elektronikus könyvtár kifejlődésével. Tehát, amikor a kolléga elvetendőnek tartja a hálózati struktúrát, akkor csak a múlt hierarchikus szervezeti elveire gondolhat. Ennél szélesebben értelmezve, tévútra kerül.

(2) Az állampolgárok információval, szakirodalommal való ellátásának kérdése valós és jelentős probléma, amely azonban Zsidai József *Javaslat*-a megjelenése előtt is napirenden volt. Közismert, hogy *Rózsa György* kezdeményezésére *Csurgay Árpád* akadémikus vezetésével mintegy másfél éven keresztül dolgozott a Szakirodalmi Információpolitikai Munkabizottság, a munka eredménye *Előzetes rendszerterv az Országos Szakirodalmi Információs Rendszer megvalósítására* címen, az eltérő érdekek elfogadható kompromisszumaként elkészült és nyilvánosságra került (ld. a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* c. folyóirat 1994. évi különszámát).

A tanulmány abból az elvből indult ki, hogy: „Magyarországon valamennyi könyvtár úgy működjék, mintha egyetlen corpus-t alkotná az állománya”...

A kérdés tehát az, melyik a jobb megoldás, ha a szakirodalom az állampolgárok széles csoportjai számára csak az egyetemi könyvtárakban férhető hozzá, vagy ha az egyetemi könyvtárak mellett még egyéb, országos feladatkörű tudományos szakkönyvtárak és más közkönyvtárak is léteznek. Zsidai József azt állítja, hogy az egyetemi könyvtárak felfejleszthetők és feladatkörük bővíthető az állampolgárok szakirodalmi igényeinek kielégítése irányába. Ez elméleti szinten vitathatatlanul fennálló lehetőség, azonban, véleményem szerint, gyakorlatilag csak igen nehezen kivitelezhető és gazdaságilag is előnytelen.

Az egyetemi könyvtárak feladata, szerintem, elsődlegesen az egyetemi oktató és kutató munka kiszolgálása, azaz egyrészt az egyetemi oktatás tankönyvi hátterének, másrészt az egyetem

profiljának megfelelő szakirodalom gyűjtése. Az országos szakkönyvtárak feladata a felsőfokú végzettséget szerzett, vagy azzal nem rendelkező – de a szakmai ismereteket igénylő – állampolgárok kiszolgálása a saját állományukból vagy a kielégítése más forrásokból. Kétlem, hogy az egyetemi könyvtárak rendelkeznek annyi szabad kapacitással, hogy a szakkönyvtárak olvasóit, azok helybenolvasási és kölcsönzési igényeit kielégíthessék. Kíváncsi lennék, hogy pl. a Budapesti Műszaki Egyetem, Könyvtár és Tájékoztatósi Központ miképpen venné át az OMIKK 12 000 beiratkozott olvasóját. Az egyetemi könyvtárak – oktatási-tudományos profiljuknak megfelelően – gyarapítási politikájukban a szakmák elméleti és alapkutatói kérdéseire koncentrálnak. Ez utóbbi kiegészítésére szükség van olyan könyvtárakra (az országos feladatkörű szakkönyvtárakra), amelyek a szakmák gyakorlati kérdéseire, az ipari, mezőgazdasági, orvosi stb. gyakorlatra koncentrálnak. Különösen élesen vetődik fel ez a kérdés az ipari gyakorlat információellátása vonatkozásában, ahol a nagyvállalati szakkönyvtári rendszer széthullása súlyosbítja a helyzetet. Zsidai József *Javaslat*a emiatt tévúton jár. Abban azonban teljes mértékben egyetértek vele, hogy az egyetemi könyvtárak fejlesztése szükséges és kiemelten fontos feladat.

Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár a tanulmány egyik megszüntetésre javasolt és figyelemmel kitüntetett intézménye. A javaslat szerzője megjegyezte, hogy az OMIKK „évek óta keresi helyét és nehezen találja meg azt”, ám sajnos adós maradt e megállapítás indoklásával. Az OMIKK, a munkáját felügyelő OMFB jóváhagyásával, jól meghatározott működési és fejlesztési stratégiával rendelkezik. Azt is le kell szögezni, hogy az OMIKK jogelődje, az 1883-ban létesített Magyar Királyi Technológiai Iparmúzeum az Országos Magyar Iparegyesület kezdeményezésére jött létre. Az alapítás időszakában az Iparegyesület és a hasonlóan anyag áldozatot is vállaló Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara egyaránt elsősorban azon vállalkozókat képviselték, akiket a mai nyelvhasználat kis- és középvállalkozóknak nevez. Az OMIKK jelenleg is betölti ezt a funkciót, amit fennállása óta tesz, azaz kiszolgálja a magyar gazdaság szereplőit műszaki – és a műszaki gazdasági, illetve az ezekhez illeszkedő tudományos információkkal. Felhasználóink ennek megfelelően több csoportra oszthatók, köztük a kis- és középméretű vál-

lalkozások alkalmazottai mellett, számos okból, igen jelentős csoportot képviselnek az egyetemi és főiskolai hallgatók is.

Az OMIKK állományának több mint 80%-a külföldi szakirodalom. A múlt évben független, német szakértők által lefolytatott vizsgálat alapján az a következtetés vonható le, hogy az OMIKK optimálistól elmaradó volumenű szakirodalmat vásárol meg. Ugyanakkor a rendelkezésre álló könyv és folyóirat-állomány szakszerű feldolgozásától a meglévő értékek jobb kihasználását reméljük. Jelenleg a feldolgozás alapján a „CIKK” adatbázist építjük és azt hisszük, hogy ennek terjesztésével – 1995-ben közel száz könyvtárban használják – mind a felsőoktatási, mind köz-könyvtári olvasók számára jelt adunk lehetőségeinkről. Ez a tevékenység is egyfajta korszerű

hálózati együttműködés, ahol a döntő a partnerek kölcsönös érdekeltsége. Úgy vélem, hogy az OMIKK mint a magyar könyvtári „corpus” része, sikeresen kiszolgálja mind saját látogatóit, mind a más könyvtárak azon felhasználóit, akik igényét feléje közvetítették, azaz az egész országban a gazdaság érdekelt szereplőit, legyenek azok gyakorló szakemberek, egyetemi, vagy főiskolai hallgatók, tudományos kutatók.

Egy személyes megjegyzés: személyemben az OMIKK-ot olyan vezető irányítja, aki beleesik a Zsidai József által kifogásolt, más szakmából importáltak kategóriájába, de ennek ellenére beleszólok a szűken vett szakmai kérdésekbe is, remélem munkatársaim sem úgy ítélik meg, hogy kontár módon.

30 MILLIÓ DIGITALIZÁLT OLDAL várja majd (a tervek szerint) az olvasókat a Bibliotheque Nationale de France megnyitásakor: 100 000 könyv és mikrokiadvány tartalma. Az évezred végéig 300 000 könyvet szándékoznak beiktatni az elektronikus könyvtárba, a filozófia, a szépirodalom, a társadalom- és természettudományok területéről. Anyagát az Interneten át is hozzáférhetővé teszik.

(*Commission on Preservation and Access Newsletter, 1995. márc.*)

CD-ROM-OT IS KÖLCSÖNÖZNEK AZ ANGOL KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK 1995 októbere óta. A Ramesis cég lát el lemezekkel – szponzorok közreműködésével – 30 nagy közművelődési könyvtárat. Több mint 300 lemez alkotja egyelőre a kínálatot: kézikönyvek, oktatási szoftverek, multimédiák, játékok stb. – A legutóbbi időkből rohamosan nőtt az eladott CD-ROM-meghajtók száma; a vásárló magánemberek most saját készülékükön próbálhatják ki az őket érdeklő lemezeket. (A kölcsönzési díjat a könyvtárak szabják meg, heti 1,5 - 3 font között.) Így egyrészt kiválaszthatják azokat a CD-ROM-okat, amelyeket érdemes meg is vásárolniuk; másrészt feltehetőleg megnő a közönség – főleg a fiatalok – érdeklődése a könyvtári szolgáltatások iránt.

(*Managing Information, 1995. dec.*)